

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

МОВНА ОСОБИСТІТЬ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Острог
Видавництво Національного університету
«Острозька академія»
2021

УДК 81:378
ББК 81
М 74

*Надруковано за ухвалою вченої ради
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 11 від 29 квітня 2021 року)*

Рецензенти:

Омельчук Сергій Аркадійович, доктор педагогічних наук, професор, перший проректор Херсонського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України;

Жуковський Василь Миколайович, доктор педагогічних наук, професор кафедри англійської мови і літератури Національного університету «Острозька академія».

М 74 Мовна особистість в освітньому просторі: монографія / за заг. ред. І. Д. Пасічника; редкол. О. А. Вісич, Х. М. Карповець, З. В. Столяр. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 270 с.

ISBN 978-617-8041-02-1

DOI 10.25264/978-617-8041-02-1

У монографії вміщено наукові розвідки лінгводидактів, мовознавців, літературознавців, у яких висвітлено актуальні питання професійної підготовки майбутніх філологів. Автори зосереджують увагу на специфіці формування мовної особистості в закладах різних рівнів, утіленні компетентнісної парадигми філологічної освіти, лексико-семантичних та граматичних особливостях української мови в сучасному науково-педагогічному дискурсі; досліджують комунікативний вимір функціонування української мови; аналізують моделі літературної комунікації в художньому тексті.

Філологам нинішнім і майбутнім, а також усім, кому не байдуже питання розвитку, функціонування та навчання державної мови.

**УДК 81:378
ББК 81**

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

© Автори, 2021
© Національний університет
«Острозька академія», 2021

*Докторові педагогічних наук,
професору, академіку АНВШ України,
заслуженому працівнику освіти України*
Хом'яку Іванові Миколайовичу,
*невтомному Вчителеві,
мовнику з душею літератора
з нагоди славного ювілею*

ЗМІСТ

ОСТРОЗЬКА ТРАЄКТОРІЯ РУХУ (замість передслова)7

Розділ 1

Слово про Педагога, Науковця, Порадника, Наставника, Учителя...

ЖИТТЄПИС ЮВІЛЯРА	10
ІМ'Я У ВИДАННЯХ (публікації про І. М. Хом'яка)	19
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК НАУКОВИХ, НАУКОВО- МЕТОДИЧНИХ І ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ПРАЦЬ ДОКТОРА ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА ХОМ'ЯКА ІВАНА МИКОЛАЙОВИЧА за 1984–2020 рр.	21
СВЯТКОВО-СПОГАДНЕ: СПОГАДИ, ВІТАННЯ Й ПОБАЖАННЯ З НАГОДИ СЛАВНОГО ЮВІЛЕЮ	44

Розділ 2

Професійна підготовка майбутнього філолога: лінгводидактичний, мовознавчий та літературознавчий аспекти

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ВИМІР ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Голуб Н. Б.

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ (*бар'єри і механізми впровадження*)66

Горошкіна О. М.

МЕТОДИ І ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ОРФОГРАФІЇ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ:
КОМПЕТЕНТІСНИЙ ВИМІР

Кучеренко І. А., Мамчур Л. І.

КЛЮЧОВІ ПІРИТЕТИ СУЧАСНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ87

Нікітіна А. В. ПРОСОДИКА ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ- СЛОВЕСНИКІВ	98
Антончук О. М. РОЛЬ СЛОВНИКІВ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА	110
Вітюк В. В. ПРОФЕСІОГРАМА ФОРМУВАННЯ ПРАВОПИСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	118
Деркач Л. М. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА	128
Дружененко Р. С. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНТЕРНЕТНОГО ДИСКУРСУ В ПРОГРАМУ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ	135
Карповець Х. М. ПРАВОПИСНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА КАТЕГОРІЯ: АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ	143
Костолович Т. В., Шевчук Т. Б. ЛЕКСИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ДЕТЕРМІНАНТ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ	150
Скрипник Н. І. ЗМІСТ КОНСТРУКТУ «КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У ЛІНГВОДИДАКТИЦІ	158
ЛІНГВОМЕТОДИЧНІ Й МОВНО-ЛІТЕРАТУРНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ	
Пентиліук М. І. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ	171

Груба Т. Л. МОДЕЛІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ	184
Вісич О. А. НОВА ВІХА В ІСТОРІЇ ВИДАНЬ ПОВНОГО ЗІБРАННЯ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	197
Дроздова І. П. МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВНИХ ЗНАНЬ І МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ ТА ОРФОГРАФІЧНО ПРАВИЛЬНОГО ПИСЬМА СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ	201
Кучерук О. А. ЛІНГВОМЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	213
Златів Л. М. ПРОБЛЕМА ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ	223
Максимчук В. В. MOODLE ЯК ЗАСІБ АВТОМАТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ МОРФОЛОГІЙНОГО РОЗБОРУ	232
Столяр З. В. СПІЛКУВАЛЬНИЙ ЕТИКЕТ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО МІКРОКЛІМАТУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	243
Шульжук Н. В. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ	252
Рабчук І. Ю. АКСІОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ АПОЗИТИВНОЇ СИНТАКСЕМИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ	263
ПІСЛЯСЛОВО	267

Шульжук Н. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри стилістики та культури української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Постановка проблеми. Когнітивно-дискурсна наукова парадигма сучасної лінгвістики зумовила доволі широкий спектр підходів до вивчення мовних одиниць, більшість із яких зорієнтована на дослідження їхніх функцій у конкретних актах комунікації. Це акцентує увагу дослідників не стільки на мовних одиницях як складниках семіотичної системи, як на суб'єктах, які послуговуються мовними одиницями, породжуючи мовлення (адресант) або сприймаючи й інтерпретуючи (декодуючи) його (адресат), тобто на комунікативній компетенції учасників процесу спілкування, що активізує вивчення такого феномена, як мовна особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Поняття «мовна особистість» увійшло до наукових парадигм багатьох галузей знань (психології, філософії, культурології, педагогіки, етнології та ін.), що засвідчує прагнення сучасної науки через аспекти мовної особистості пізнати людину. Виразно це поняття окреслено й у мовознавстві (науковий доробок Ю. Караулова, В. Карасика, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Ф. Бацевича, Л. Струганець, В. Жайворонка, Л. Лисиченко та ін.). Так, визнаною в наукових колах є структура мовної особистості, запропонована Ю. Карауловим, яка передбачає виокремлення таких рівнів, як-от: вербально-семантичний, що відображає ступінь володіння мовою; когнітивний, на якому мовець актуалізує свої знання й уявлення про культуру й соціум, комунікативні потреби членів якого

задовольняє мова; прагматичний, зорієнтований на мотиви й цілі, що зумовлюють мовленнєву діяльність комуніканта [4].

Свою концепцію мовної особистості запропонував і В. Карасик, виокремивши у її структурі такі компоненти: людина, яка говорить, власне мовна особистість, мовленнєва особистість, комунікативна особистість [5]. Крім того, науковець виокремлює два типи мовної особистості в контексті прагматики – егоцентричний та соціоцентричний.

Аналіз запропонованих концепцій дозволяє зробити висновок про те, що індивіда можна вважати мовною особистістю, якщо він не лише володіє знаннями про мовні одиниці, які є засобом відображення дійсності та відповідної культури, а й ефективно презентує себе як учасника конкретного комунікативного акту, який обирає одиниці мови/мовлення для донесення заданих комунікативних смислів. Це, очевидно, дає вагомі підстави для того, щоб, з одного боку, говорити про необхідність формування комунікативно-прагматичних умінь у здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей, а з іншого – про необхідність аналізу змістового наповнення освітньо-професійних програм, навчальних планів їх підготовки та відповідного освітнього контенту.

Мета наукової розвідки – проаналізувати зміст підручників, навчальних посібників та збірників вправ і завдань із сучасної української літературної мови для здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей ЗВО щодо презентації в них прагматичного потенціалу мовних одиниць й обґрунтувати доцільність підготовки майбутніх філологів на комунікативно-прагматичних засадах.

Виклад основного матеріалу. У системі підготовки філологів передусім привертають увагу дві пропедевтичні дисципліни лінгвістичного циклу, які здобувачі вищої освіти опановують уже на першому році навчання, – «Практикум з української мови» та «Вступ до мовознавства». Якщо перша покликана виробити в них автоматичність грамотного письма, що є основою розвитку комунікативної компетенції,

то друга закладає основи їхньої лінгвістичної підготовки, формує наукове розуміння сутності мови як суспільного явища.

Провідним же у мовній підготовці майбутніх філологів є курс «Сучасна українська літературна мова», завдання якого – виробити в них науковий лінгвістичний світогляд та дати основи знань про одиниці усіх рівнів мовної системи. Під час вивчення розділу «Лексикологія» здобувачам вищої освіти закладають розуміння, що найдинамічніші зміни в системі мови відбуваються передусім у її лексичному складі, тому його не можливо вивчати відірвано від конкретного суспільства, потреби якого обслуговує мова, носія мови та його історії. Слушною вважаємо думку О. Тараненка, який наполягає, що «маятник у загальнонаціональному виборі найближчої перспективи для української мови вже хитнувся в бік її подальшої «українізації» [12, с. 160]. У зв'язку з чим викладач-мовник, укладаючи систему вправ і завдань до занять із лексикології, не може проігнорувати тенденції перегляду нормативних засад української літературної мови, які презентують такі лексеми, як *барабанник, виставковий, водогін, щитоподібний, багатокутник, уточнювальний, жарознижувальний, виконувач, мітингувальник, навколишній, чинний, вочевидь, вкотре, цьогоріч, власноруч, засадничий, знаний, позаяк* та ін.

Оскільки лексема під час комунікативного акту реалізується в конкретному лексико-семантичному варіанті – семемі, то під час вивчення «Лексикології» майбутні філологи формують лексико-семантичну компетенцію – «уміння відбирати лексичні засоби з метою вільного, усвідомленого та комунікативно доречного оперування ними залежно від мети та ситуації мовлення» [7, с. 65].

Упродовж кількох семестрів майбутні філологи опановують розділ «Грамматика», зміст якого спрямований не лише на засвоєння теоретичних знань та граматичних понять, а й на розвиток усного і писемного мовлення, підвищення мовленнєвої культури особистості. І у цьому контексті важливим є вивчення синтаксису як вершини мовної ієрархії. У сучасній синтаксичній науці речення інтерпретують як багатоаспектну

одиницю, що, крім формальної будови, має певну семантичну структуру й комунікативну організацію (праці І. Вихованця, А. Загнітка, К. Городенської, К. Шульжука та ін.). Це означає, що формально-синтаксична організація речення співвідноситься з відповідним формальним реченнєвим зв'язком та реченнєвою моделлю, семантичне наповнення якої модифікується залежно від комунікативних потреб у конкретній мовленнєвій ситуації.

Схарактеризувати функційні стилі сучасної української літературної мови та сформувані вміння доцільно використувати її стилістичні засоби різних мовних рівнів у власному мовленні покликана ще одна дисципліна лінгвістичного циклу – «Стилістика», на практичних заняттях з якої майбутні філологи не лише засвоюють основні оперативні одиниці стилістики як науки, а й орієнтовані на глибоке осмислення змістової структури текстів, які дозволяють поглиблювати знання про український фольклор, виховувати повагу до рідної мови, доречно послуговуватись її виражальними засобами, розширювати знання про український мовленнєвий етикет та ін.

Аналіз змісту традиційних академічних дисциплін лінгвістичного циклу переконливо доводить, що майбутній фахівець-філолог отримує базові знання про одиниці усіх мовних рівнів, проте актуальною залишається інформація про їх функції та прагматичний потенціал у конкретних актах комунікації. Як слушно зауважує Н. Формановська, у процесі спілкування за допомогою мови на перший план висуваються суб'єкти мовленнєвих дій, які визначають та окреслюють певний прагматичний комунікативний простір – ту зону, де мова фіксує різноманітне ставлення мовців до дійсності, адресат же сприймає і витлумачує закодовані у мовленні адресанта смисли [13].

Вивчення мови «не «самої в собі й для себе», а як засобу, що використовує людина у своїй діяльності» [9, с. 29], пов'язують із лінгвістичною прагматикою, яка досліджує «використання й функціонування мовних знаків у процесі комунікації у взаємозв'язку з інтерактивністю його суб'єктів (мовця й адресата),

їхніми особливостями й самою ситуацією спілкування» [10, с. 287]. Вивчення мови на комунікативно-прагматичних засадах поставило в центр дослідницької уваги ситуацію спілкування, компонентами якої є мовці з їхніми соціальними, комунікативними та психологічними ролями, що зумовлюють вибір мовних одиниць відповідно до їх прагматичного потенціалу з метою передачі комунікативно значущих смислів. Схематично структуру комунікативної ситуації влучно, на нашу думку, презентував І. Сусов: «Я – повідомляю – тобі – у цьому місці – у цей час – через посередництво цього висловлювання – про цей предмет – через такий-то мотив або причину – з такою-то метою або наміром – за наявності таких-то передумов – у такий-то спосіб» [11, с. 9].

Зауважимо, що у матеріальній структурі висловлювання не всі елементи є необхідними для вираження певного змісту, його імпліцитний зміст може презентувати й семантика мовчання як ефективна стратегія, зумовлена інтенцією адресанта. Такі аспекти мови і мовлення залишаються поза увагою традиційного курсу «Сучасна українська літературна мова». То чи спроможний цей провідний у системі підготовки філологів курс самостійно сформулювати таку мовну особистість, яка б могла не просто відчувати себе учасником акту комунікації, а досягати певної прагматичної мети, обирати ефективні комунікативні стратегії і тактики відповідно до умов спілкування? Питання риторичне, адже йдеться про формування в майбутніх філологів таких комунікативно-прагматичних умінь і навичок, як-от: уміння оцінити комунікативну ситуацію та особистість адресата, визначити намір мовця та обрані ним стратегії й тактики для досягнення комунікативного успіху, аналізувати мовленнєву поведінку комунікантів, з'ясувати комунікативні прагматичні смисли (й імпліцитні зокрема) у відповідному тексті (дискурсі), ефективно використовувати прагматичний потенціал не лише мовних одиниць різних рівнів, а й пауз, тону, темпу та ін. Інакше кажучи, вивчення мови на комунікативно-прагматичних засадах дозволяє носієві мови «не просто оволодіти мовою як системою когнітивних

смислів, а вміти розпізнавати ефективність їх уживання у мовленні інформатора й самому оперувати ними у процесі спілкування» [3, с. 16].

У контексті порушеної проблеми слухними видаються міркування Ф. Бацевича про те, що на кожному етапі розвитку науки про мову «необхідно проводити «ревізію», «інвентаризацію», «переоблік» її окремих напрямів, підходів, категорій, одиниць, методів і методик тощо з позицій її цілісності й відповідності сучасним провідним науковим парадигмам» [1, с. 30]. На необхідності трансформації та переформатуванні вже наявних лінгвістичних розділів наполягає й С. Денисова [2]. Відповідно трансформації потребує й зміст підручників, навчальних посібників та збірників вправ і завдань з української мови для здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей ЗВО. У цьому плані нам імponує думка Н. Формановської, яка вважає, що у практиці створення підручників з мови має стати звичайним підхід, що визначає, з одного боку, використання стійких стереотипів спілкування, а з іншого – вільний розвиток дискурсу. Оптимальним дослідниця вважає підручник, що складається з двох частин – наративної, яка розповідає про конкретний фрагмент дійсності й дозволяє учневі/студентові отримувати знання (реалізувати когнітивну функцію мови), та комунікативної, що уможливорює адекватне спілкування у конкретній ситуації (реалізувати комунікативну функцію мови) [13, с. 43].

Суттєво доповнити необхідною інформацією сучасні підручники з української мови спроможна прагмалінгвістика, у фокус уваги якої потрапляють можливості вибору однієї мовної одиниці із ряду можливих. Найбільшою сферою локалізації проблематики прагмалінгвістики у системному курсі сучасної української літературної мови вважаємо розділи «Лексикологія», «Синтаксис» та «Стилістика», адже за умови однакового ставлення до об'єкта (семантика) і однакової сполучуваності (синтактика) мовні знаки можуть різнитися винятково своїм прагматичним потенціалом. Так, під час вивчення синтаксису майбутнім філологам необхідно пропонувати вправи і завдан-

ня, що передбачають не лише синтаксичний аналіз (або його фрагменти) конкретного речення із виявленням моно-/полі-предикативності, одно-/двоскладності, повноти/неповноти, головних і другорядних членів, морфологічних способів їх вираження, виокремлення предиката та його валентної рамки, а й дозволяють аналізувати речення як синтаксичну основу висловлювання, породженого компонентами певної комунікативної ситуації (урахування соціальних та психологічних ролей адресанта й адресата, їхніх інтенцій, оцінок, емоцій, ставлення до змісту повідомлення, а також цілей, місця, часу та вибору оптимальних засобів спілкування). Подібні вправи мають дати уявлення про такі суттєві ознаки висловлювання, як предикація, референція, актуалізація, й продемонструвати, що кожне речення як синтаксична одиниця потенційно багатозначне щодо можливого актуального членування, що саме у висловлюванні реалізуються комунікативні наміри (інтенції) мовця.

Вихід за межі власне синтаксису і семантики на комунікативний рівень дозволяє якнайповніше розкрити й природу тексту, адже саме цей рівень перетворює його на таке динамічне утворення, як дискурс, що спрямовує увагу філолога на процеси сприйняття, розуміння й інтерпретації тексту/дискурсу (вихід на лінгвістичний аналіз текстів різних стилів).

Заклад вищої освіти повинен дати майбутньому філологу не просто знання про мовні одиниці різних рівнів, а й сформувати в нього дискурсивну компетенцію – «здатність мовної особистості будувати і сприймати цілісні дискурси різних типів відповідно до комунікативного наміру в межах конкретної ситуації спілкування з урахуванням специфіки їх семантико-прагматичної та граматичної організації на макро- і мікрорівні та взаємозв'язку екстралінгвістичних і лінгвістичних компонентів» [8, с. 256].

Як бачимо, широка смислова валентність мовного знака уможливорює його наповнення різним змістом у процесі комунікації, що й нерідко стає причиною його неоднозначної інтерпретації. Проте у збірниках вправ, на жаль, не натрапили на

формулювання таких завдань, як-от: «Визначте сферу спілкування, соціальні параметри адресанта і адресата, їхні мотиви і цілі у запропонованій комунікативній ситуації, а також її темпоральні та локальні компоненти»; «Прокоментуйте текст виступу щодо реалізації в ньому принципів кооперації Г. Грайса. Які з постулатів, на вашу думку, порушені? Які наслідки виявлених порушень?»; «Проілюструйте доречне використання максимум такту, великодушності, схвалення, скромності, згоди, симпатії Дж. Ліча. Чи завжди дотримання інтересів інших, схвалення дій співрозмовника та збільшення його вигоди доречне у спілкуванні? Чи пов'язане уміння йти на компроміс, досягати консенсусу з максимом згоди Дж. Ліча? Аргументуйте свою позицію»; «Як відомо, бути ввічливим – це надавати партнерові ту соціальну роль, на яку він претендує. Ввічливість – це ще й соціально-культурний компонент спілкування, естетична та прагматична категорія, а також дієвий мовний/мовленнєвий механізм діалогічної взаємодії. Продемонструйте ці положення на конкретних прикладах (власних або дібраних із текстів художньої літератури). Зверніть увагу на доцільність використання ти-/Ви-форм спілкування»; «Одним із видів схвалення у вигляді люб'язності, приємних слів є комплімент. Наведіть приклади компліментів, які піднімають настрій партнерові, створюючи сприятливий мікроклімат у процесі спілкування, та компліментів, що руйнують його і навіть можуть призвести до конфлікту»; «Заповніть невербалізовані фрагменти комунікативної ситуації у вигляді передтекстових пресупозицій та затекстових імплікацій»; «Наведіть приклади національно специфічних стереотипів у процесі спілкування, схарактеризувавши їх прагматичний потенціал»; «Наведіть приклади з текстів художньої літератури, які ілюструють заміщення неприйнятних номінацій евфемізмами. З'ясуйте причини і наслідки їх використання»; «Визначте, спираючись на аналіз звертань, статус і роль комунікантів, характер їхніх взаємин. Чи дозволяють вони адресантові реалізувати його комунікативну інтенцію?»; «Простежте взаємозв'язок між лінгвістичними й екстралінгвістичними компонентами в

дискурсі»; «*Перебудуйте дискурс відповідно до комунікативної ситуації*» та ін.

Переконані, що подібні комунікативно-ситуативні завдання дають можливість задіяти суб'єкта навчання в конкретну ситуацію спілкування, навчити його взаємодіяти зі співрозмовником, послуговуватись ефективними засобами впливу на нього. Однак важливо й інше – викладач повинен уміти чітко сформулювати умову завдання: час, місце комунікації, якнайповніша характеристика адресата та адресанта, намір, очікуваний результат. Усе це відкриває можливості для вивчення мови на комунікативно-прагматичних засадах, а мовної особистості – у контексті проблемного поля не лише прагмалінгвістики, а й психолінгвістики, соціолінгвістики, еколінгвістики, лінгвістичної конфліктології та інших комунікативно орієнтованих лінгвістичних студій.

Беручи до уваги вищевикладене, вважаємо за доцільне виокремити дидактичну функцію й еколінгвістики, проблематика якої зорієнтована на формування в майбутніх філологів уміння породжувати «емотивно коректні тексти та здатність адекватно сприймати особистісні, емоційні доміанти чужих текстів як відображення інших концептосфер та інших культур» [6, с. 25]. Н. Колосова запропонувала своєрідну формулу екологічності – «щира доброзичливість в етичній вербальній упаковці» [6, с. 25].

Вищевикладене переконує, що в освітньо-професійних програмах підготовки філологів обов'язковим має стати комунікативно орієнтований блок дисциплін, який уможливить актуалізацію комунікативно-прагматичної основи навчання української мови, а також сприятиме виробленню в майбутніх філологів стратегій раціональної й гармонійної мовленнєвої поведінки.

Висновки. Послідовне утвердження ідей антропоцентризму в науці та комунікативно-дискурсна лінгвістична парадигма зумовили потребу вивчення складників комунікативної ситуації, що визначають умови адекватного добору й використання одиниць і категорій мови з метою досягнення найефек-

тивнішого впливу на партнера по комунікації. Такий підхід до вивчення мовних явищ актуалізував міждисциплінарні дослідження, з-поміж яких вирізняється прагмалінгвістика, що не виключає провідних постулатів і концепцій традиційної лексикології, синтаксису, стилістики, проте уможливорює формування дискурсної компетентності здобувачів вищої освіти на комунікативно-прагматичних засадах, збагачуючи їхнє уявлення про сутність та функції мовних одиниць.

Негативний інформаційний вплив глобального комунікативного простору на людину й інтенсифікація мовної агресії зумовили потребу відновлення екологічного балансу у сфері мовленнєвої комунікації, тому перспективу подальших наукових пошуків доречно пов'язати з проблематикою психолінгвістики, соціолінгвістики, еколінгвістики, лінгвістичної конфліктології, що уможливають вихід на мовленнєву толерантність як основу гармонійної життєдіяльності мовної особистості.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля та дослідницької одиниці. *Мовознавство*. 2009. № 1. С. 29–37.
2. Денисова С. П. Нові об'єкти лінгвістики: міф чи реальність? *Актуальні проблеми іноземної філології: лінгвістика та літературознавство* : міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ : БДПУ, 2012. Вип. VII. С. 6–14.
3. Дружененко Р. Перспективи актуалізації комунікативно-прагматичної основи навчання української мови. *Українська мова і література в школах України*. Київ : Педагогічна преса, 2014. № 1 (130). С. 15–18.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 1987. 216 с.
5. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 480 с.
6. Колосова Н. Г. Экологическая функция эмоций. *Электронный научно-образовательный журнал ВГСПУ «Грани познания»*. № 1(35). Февраль. 2015. С. 22–28. URL: www.grani.vspu.ru

7. Корчова О. Формування лексико-семантичної компетенції майбутнього вчителя-словесника на засадах комунікативно-діяльнісного підходу. *Українська мова та література в школі*. 2013. № 5. С. 64–67.

8. Кучерява О. Система роботи з формування дискурсивної компетенції у сфері писемної комунікації. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2010. Вип. 50. С. 254–261.

9. Маслова А. Ю. Введение в прагмалингвистику : учебн. пособ. Москва : Флинта-Наука, 2008. 152 с.

10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підруч. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

11. Сусов И. П. Прагматическая структура высказывания. *Языковое общение и его: единицы*. Калинин : Изд-во КГУ, 1986. С. 7–11.

12. Тараненко О. О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 159–189.

13. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический поход. Москва : Русский язык, 2002. 216 с.